

➔ Chrám sv. Sávy v Bělehradu je největším fungujícím pravoslavným svatostánkem na světě

Pravoslaví: cesta ke zbožštění

ZDENĚK VOJTÍŠEK

SLOVNÍČEK

Církev: české slovo pochází z první části výrazu „kyriaké ekklé-sia“, tedy svolání nebo shromáždění (*ekklésia*) Páně (*kyriaké*), tj. Ježíše Krista, jehož křesťané vyznávají jako svého Pána.

Ortodoxní: tento výraz pochází z řečtiny a může znamenat pravě či správně (*orthos*) mínění (*dokein* znamená mýnit), tedy správnou víru či názor, ale také správnou oslavu (*doxa*), tedy správný způsob bohoslužby. Právě díky tomuto druhému významu je ortodoxní církev překládána jako církev pravoslavná.

Eucharistie (řecky dikčinení): ústřední křesťanský obřad stolo-vání s Kristem (večeře Páně), tedy přijímání posvěceného chleba a vína jako těla Kristova a krve Kristovy.

Druhé největší křesťanské vyznání na světě zůstává ve stínu za většinovým římským katolictvím. Hluboká úcta ke všemu starému a osvědčenému a smysl pro vnitřní duchovní život, z něhož se ani dnes nestratilo tajemství, činí z pravoslaví inspirující křesťanskou tradici a z jeho stoupců rostoucí světové společenství

Křesťanské obce byly od počátku rozmanité. Jak se křesťanství šířilo a tyto obce se nacházely v různém společenském postavení a kulturním ovzduší, rozdíl mezi nimi se prohlubovaly. K proměně zcela zásadní došlo ve 4. století, kdy se do té doby pronásledovaná nebo nanejvýš trpěná církev změnila na instituci, která kvůli úpadku světské moci přebírala stále větší díl odpovědnosti za tehdejší společnost. Stala se činitelem zdaleka ne jen duchovního, ale i ekonomického a politického života. Jejimi hlavními středisky byla sídla patriarchů v Alexandrii, Konstantinopoli, Antiochii, Jeruzalémě a Římě.

Antiochejští a římské biskupové byli ctě-ní tradičním titulem papež (z řeckého *pappas* ve významu „otec“). Od 4. století se biskupové a další hodnostáři setkávali na všeobecných (ekumenických) koncilech a precizně formulovali články křesťanské víry. Výsledkem jednání prvních dvou koncilů je nicejsko-cařihradské

➔ **Obraz znázorňuje křesťanský svátek Seslání Ducha svatého (Letnice), který se slaví 50 dnů po Velikonocích a 10 dnů po Nanebevstoupení Páně. V ortodoxní víře je to doba, kdy byla pravoslavná církev založena**

(nikajsko-konstantinopolské) vyznání víry. Na něj pak navazovalo další úsilí o zpřesnění formulace křesťanské víry.

Obecná vs. ortodoxní víra

S přejímáním odpovědnosti zákonitě vzplanuly mocenské zápasy, které získaly výraz ve sporech o formulaci článků křesťanské víry. Nejvážnější bylo rozdělení křesťanstva na jeho západní část, kterou tvořil římský patriarchát, a část východní se čtyřmi zbývajících patriarchátů.

K tomuto rozdělení křesťanstvo směřovalo mnoho staletí. Přispěl k němu jiný jazyk a jiné kulturní ovzduší (na východě řecké, na západě latinské) a z něho vyplývající jiné chápání církve a jejího poslání – zatímco na východě církev byla a je vnímána jako zástup, spojený spíše pasivním prožíváním boží milosti, na západě vynikalo pojetí církve jako organizované jednotky, aktivní v úsilí o proměnu světa. Rozdíl ve způsobu misie se projevil i na území dnešních Čech a Moravy: toto území bylo christianizováno nejprve ze západu, z Řezna, pak z východu Cyrilem

a Metodějem, ale později se křesťanská církev na našem území zase orientovala na západ. Také mocenská centra církve byla dvě – Cařihrad (Konstantinopol) byl přirozeným politickým centrem od počátku 4. století, Řím odvozoval své centrální postavení od místa smrti Ježíšova učedníka Petra (jemuž Ježíš svěřil moc nad církví). Toto postavení posiloval např. korunovací franského krále Karla Velikého roku 800 na římského císaře a projevoval stále zřetelnější ambice

FOTO: Wikipedia

získat svrchované postavení nad celým křesťanstvem.

Prohlubující se rozpor se odrazil v doktrinálních sporech. Už v polovině 9. století vznikl na východě seznam odchylek západu od tradice a na základě tohoto seznamu ještě zesílilo přesvědčení, že je to pouze východ, který tradici ve skutečnosti uchovává. Vzrůstající napětí pak vyvrcholilo v otázce tzv. *filioque*. Západ totiž kolem roku 1000 vsunul do nikajsko-konstantinopolského vyznání víry nauku, že Duch svatý nevychází

I tak ovšem přineslo pravoslavné myšlení několik zásadních prvků, které mohou výrazně obohatit duchovní život i těch lidí, kteří stojí mimo tuto tradici. Na prvním místě je snad možné jmenovat *theósis*, odvážnou myšlenku zbožštění (anebo snad lépe: „obožštění“) člověka, tedy jeho připodobení se Bohu. Spásu v křesťanském smyslu totiž není nutné chápat jen jako odpuštění minulých vin a záchranu od moci hříchu, ale také ve smyslu budoucího, stále plnějšího podílu na božské skutečnosti. Předpokladem

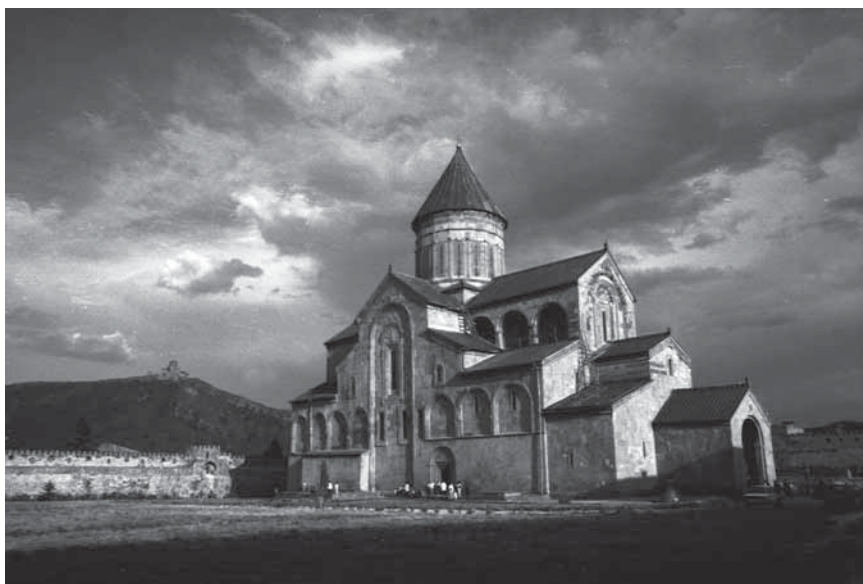
Nicejsko-cařihradské vyznání víry

Věřím v jednoho Boha, Otce všemohoucího, Stvořitele nebe i země, všeho viditelného i neviditelného. Věřím v jednoho Pána Ježíše Krista, jednorozeného Syna Božího, který se zrodil z Otce přede všemi věky: Světlo ze Světla, pravý Bůh z pravého Boha, zrozený, ne stvořený, jedné podstaty s Otcem: skrze něho všechno je stvořeno. On pro nás lidi a pro naši spásu sestoupil z nebe. Skrze Ducha svatého přijal tělo z Marie Panny a stal se člověkem. Byl za nás ukřižován, za dnů Pontia Piláta byl umučen a pohřben. Třetího dne vstal z mrtvých podle Písma. Vstoupil do nebe, sedí po pravici Otce. A znovu přijde, ve slávě, soudit živé i mrtvé a jeho království bude bez konce. Věřím v Ducha svatého, Pána a dárce života, který z Otce (i Syna) vychází, s Otcem i Synem je zároveň uctíván a oslavován a mluvil ústy proroků. Věřím v jednu, svatou, všeobecnou, apoštolskou církev. Vyznávám jeden křest na odpuštění hříchů. Očekávám vzkříšení mrtvých a život budoucího věku. Amen.

K pochopení, že víra není záležitostí intelektuálního konceptu, ale spíše hluboké zkušenosti s Tajemstvím, inspirované negativní (apofatická) teologie, již se v pravoslaví vždy dařilo. Jde v ní o výpovědi nikoli takové, které Bohu přisuzují nějaké kvality, ale o takové, které naopak říkají, jaký Bůh není. Tím se ukazuje odlišnost Boha od všeho lidsky představitelného a připravuje se prostor pro setkání s jeho jinakostí a tajemností.

Bodů, v nichž se pravoslavné teologické myšlení poněkud odlišuje od západ-

← Jeden z nejúchvatnějších pravoslavných kostelů najdeme v gruzinském městě Svetitskhoveli

jen z Otce, ale „i syna“ (lat. „*filioque*“). Přijetí této změny by pro východ znamenalo uznání toho, že římský papež je oprávněn měnit všeobecně přijatý text, a rozhodovat tak o věcech víry. Spor o „*filioque*“ se tak stal příslovečnou „poslední kapkou“ v rozchodu, který se formálně uzavřel vzájemnou exkomunikací cařihradského patriarchy Michaela a římského papeže Lva IX. roku 1054.

Smysl pro tajemství

Pravoslavní křesťané sdílejí základní prvky své víry s ostatními křesťany, neboť ty byly formulovány na sedmi ekumenických koncilech, k nimž se od 4. do 8. století scházela ještě nerozdělená církev. Stálému zájmu se v pravoslaví těší díla církevních otců, vzniklá od 3. do 8. století. Tím ale není řečeno, že velká úcta ke starobylým tradicím vylučuje inovativní teologickou práci. Ta je naopak povzbuzována tím, že její výsledky, *theologumena* (teologické poučky), nejsou chápány jako závazná vyjádření pravdy, ale spíše jako částečné, a někdy i zcela protichůdné příspěvky k jejímu dosahování. Tato svoboda teologického myšlení, která vylučuje jen omyly, povyšované na konečnou pravdu, je snad umožněna také tím, že pro pravoslavného křesťana je účast na bohoslužebném životě důležitější než dosahování vyšší intelektuálního poznání.

Výzvy ke sjednocení s římskokatolickou církví přijaly vždy jen menší části některých pravoslavných církví

tohoto lidského vývoje je pochopitelné to, že sám Bůh na sebe vzal v osobě Ježíše lidskou přirozenost a že Ježíš byl ukřižován a vzkříšen. Podle myšlenky *theósis* je navíc možné, aby člověk díky tomuto základu a díky účasti na bohoslužebném životě církve dorůstal k božské přirozenosti a přiblížil se stavu, kdy podle Bible má Bůh být „všechno ve všem“.

ního, je pochopitelné daleko více. Patří k nim např. větší soustředění na Ježíšovo vzkříšení než na jeho utrpení, ukřižování a smrt, jak jsme zvyklí na Západě, nebo na kosmickou vládu Ježíše Krista spíše než na lidský příběh Ježíše Nazaretského apod. V jistém smyslu v protikladu k tomu je spíše lidské pojetí Ježíšovy matky Marie. Pravoslavní křesťané ji ctí jako matku

Staroobřadství

Vztah pravoslavné úcty k tradicím je dobře patrný na ruském hnutí staroobřadců (starověrců), které vzniklo na základě odporu vůči reformám moskevského patriarchy Nikona (1605–1681). Reformy se týkaly bohoslužby, bohoslužebných knih i posvátných znamení (např. při znamení kříže měly být užívány tři prsty místo dvou). Protestní hnutí tvořily desítky tisíc pravoslavných křesťanů, mezi nimiž byla i řada kněží a hlavně mnichů.

Nikonovy necitlivé reformy vyvolaly mezi staroobřadci přesvěd-

čení, že nastal apokalyptický čas a že pravoslavná církev se ocitla pod vládou Antikrista. Toto vědomí bylo posilováno např. spojením roku 1666 s číslicí 666, která v křesťanské Bibli označuje protibožskou „šelmou“. Některé skupiny staroobřadců v této atmosféře toužily po mučednictví po vzoru prvních křesťanů. První sebevražedná vlna upálením proběhla v letech 1665 a 1666. Oheň se pro staroobřadce v následujících letech stále více stával znamením úplného očistění od vlivu Antikrista.

Nikon sice roku 1658 rezignoval na svůj úřad a roku 1666 byl dokonce uvězněn, synod ovšem téhož a následujícího roku jeho reformy potvrdil a na staroobřadce uvalil klatbu. V následujících letech došlo k několika kolektivním sebevraždám, když staroobřadci tvář v tvář vojsku raději volili smrt v ohni. Vrcholem mučednické vlny se stala 80. léta 17. století – tehdy zahynuly upálením tisíce staroobřadců. V menším počtu ovšem sebevraždy staroobřadců pokračovaly až do poloviny 19. století.

↘ Jedním ze symbolů pravoslavi je mitra, kterou ovšem mohou nosit jen vyznamenaní kněží

přítomní – knězi odpovídá pěvecký sbor, zatímco ostatní se na liturgii podílejí především křížováním, poklekáváním apod. Může probíhat v jakémkoli jazyce a je patrně blízká křesťanským bohoslužbám v prvních staletích. Účastníkům připomíná jednak „dějiny spásy“, tedy jednání Boha s věřícími tak, jak je zachyceno v Bibli (a mezi nimi především děje, spjaté s postavou Ježíše Nazaretského), jednak jejich sounáležitost s církevním společenstvím živých i již zemřelých.

Božská liturgie má přípravnou část (proskomidii) a dvě hlavní části. Duchovní (kněz, jáhen a případně další) nejprve připravují modlitbami, mytím, vykuřováním a dalšími úkony sebe, obřadní roucha, bohoslužebný prostor a chléb i víno pro eucharistii. První vrcholem je pak čtení těch částí evangelia a apoštolských dopisů, které připadají na příslušnou neděli či svátek. Druhým vrcholem je společné přijímání chleba a vína jako těla Kristo-

va a jeho krve (eucharistie). Tyto obřady provázejí modlitby, antifony zpívané sborem, výzva ke vzájemnému smíření, společně recitované nicejsko-cařihradské vyznání víry, případně kázání apod. Liturgie se mírně obměňuje v závislosti na obdobích církevního roku (jeho středem jsou jako u všech křesťanů Velikonoce), ale s různými variantami, natož s nějakou improvizací se v ní příliš nepočítá.

Eucharistie je jednou z tzv. tajin (na Západě se označují jako „svátosti“), tedy viditelných úkonů, které mají zprostředkovat neviditelnou milost od Boha. Podobně jako v římskokatolické tradici je jich i v pravoslaví sedm: křest, myropomazání, eucharistie, pokání (po zpovědi knězi), svěcení duchovních, manželství a pomazání nemocných. Křest se v pravoslavné tradici provádí úplným ponořením do vody, a to jak kojenců, tak dospělých konvertitů. Myropomazání uděluje kněz zpravidla bezprostředně po křtu: svěceným olejem (myrem) dělá křížek na čele, smyslových orgánech, prsou a končetinách na znamení posvěcení rozumu, smyslů, citu a všeho jednání (v západní tradici je tomuto úkonu po-

Ikonostas naznačuje svými třemi dveřmi průchod mezi pozemskou a nebeskou oblastí

O AUTOROVÍ

Doc. PhDr. Zdeněk Vojtíšek, Th. D. je religionista. Působí jako odborný asistent na katedře psychosociálních věd a etiky Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Je také šéfredaktorem religionistického časopisu Dingir a autorem knihy Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí.

Ježíšovu (Bohorodici) a vzor křesťanské víry, ale nejdou za vyznání církve prvního tisíciletí v tom smyslu, že by uznávali její neposkvrněné početí nebo její nanebevzetí. Tyto dvě nauky přijala západní římská církev až v letech 1854, resp. 1950. Podobně se pravoslavná věrouka obejde např. bez očištění.

Smysl pro oslavu

Ve středu pravoslavného (ortodoxního) křesťanství je „pravá oslava“, tedy správná bohoslužba. Každou neděli a o svátcích je slavena Božská liturgie (obdoba západní mše svaté). Je delší než mše v římskokatolické církvi a není příliš časté, aby se jí slovy nebo zpěvem účastnili všichni

↘ Pravoslavný kněz při pohřebním obřadu

Vznik pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku

Kořeny českého společenství pravoslavných křesťanů sahají do 60. let 19. století. Bylo orientováno na ruskou pravoslavnou církev, a tak ho značně oslabilo vypovězení ruských duchovních na začátku první světové války. Roku 1923 cařihradský patriarcha vysvětil Sawatije (Antonína Jindřicha Vrabce, 1880–1959) na biskupa a ustanovil ho arcibiskupem pražským a celého Československa. Pod správou cařihradského patriarchy tak vzniklo autonomní arcibiskupství, složené z české, moravské a karpatoruské eparchie. Zatímco v českých zemích bylo pravoslavných křesťanů

jen několik desítek, na Slovensku, ale především na Podkarpatské Rusi jich byly desetitisíce.

Již předtím, roku 1921, byl v srbské pravoslavné církvi vysvěcen biskup Gorazd (Matěj Pavlík, 1879–1942), a to k duchovní práci v nově založené Církvi československé. Spor o věroučnou orientaci této církve ale nakonec vedl k odchodu biskupa Gorazda a části věřících do pravoslavné obce. Biskup Gorazd pak nahradil arcibiskupa Sawatije v roli duchovního správce a pravoslavné společenství v Československu se přihlásilo pod správu srbské církve a stalo se autonomní církví.

Během 2. světové války utrpělo pravoslavné společenství těžkou ránu: biskup Gorazd na sebe vzal odpovědnost za to, že parašutisté, kteří spáchali atentát na říšského protektora, byli ukryti v kryptě chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Praze. Byl proto spolu s dalšími věřícími popraven. Pravoslavná církev pak byla rozpuštěna a její duchovní vězněni. Po osvobození přešli českoslovenští pravoslavní křesťané pod správu ruské pravoslavné církve. Ta roku 1951 umožnila Pravoslavné církvi československé získat roku 1951 autokefalitu.

dobné biřmování). Svěcení se týká tří úřadů – diakona (jáhna), kněze a biskupa. Kněží a jejich pomocníci diakoni (jáhni) mohou být svěceni jako svobodní i jako ženatí, svobodní se pak ovšem nežení a zachovávají celibát.

Podobně jako svatá liturgie je i liturgický prostor (chrám) plný symbolů. Jeho velmi typická součást – ikonostas – naznačuje svými třemi dveřmi průchod mezi pozemskou a nebeskou oblastí. Otvírá se při každé bohoslužbě: z prostoru za ikonostasem, jakoby přichází k lidem před ikonostasem, od Boha nejprve slovo při čtení Bible, potom při eucharistii Kristovo tělo a krev. Prostřednictvím obrazů na ikonostasu zvou pravoslavné křesťany do „nebeského království“ Ježíš,

Současné české pravoslaví

Autokefální Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku má čtyři eparchie – na Slovensku prešovskou a michalovskou, u nás pražskou a olomoucko-brněnskou. V čele pražské stojí Jeho Blaženost metropolita Kryštof (Radim Pulec, * 1953), který je zároveň metropolitou v českých zemích i na Slovensku. V čele olomoucko-brněnské eparchie je Jeho Vysokopřeosvícenost arcibiskup Simeon (Radivoj Jakovlevič, * 1926).

Mezi menšími českými monastýry vyniká ženský monastýr ve Vilémově u Litovle, který je zároveň i vzdělávacím centrem. Pravoslavná bohoslovecká fakulta je v Prešově a studium pravoslaví umožňuje i Husitská teologická fakulta UK v Praze. Charitativní činnost organizuje Česká pravoslavná filantropie. Roku 2001 se k pravoslaví přihlásilo téměř 23 tisíc obyvatel ČR. Především pro ně vychází měsíčník *Hlas pravoslaví*.

Maria, evangelisté, proroci a další svatí. Výzdoba ikonostasu má pevná pravidla, ale některé prvky se mohou měnit v závislosti na významu chrámu a na tom, kterými svatými je chrám zasvěcen.

V chrámech i v soukromí hrají důležitou roli ikony, tedy svaté obrazy na dřevě, plátně nebo kameni. Nejsou jen ilustracemi, ale podle víry pravoslavných křesťanů tvoří duchovní pouto k těm, kdo jsou na nich zobrazení. Jsou vytvářeny („psány“) podle duchovních a uměleckých pravidel, která mají počátek již v prvních církevních obcích. Tvoří se zpravidla v monastýrech (klášterech), které jsou v pravoslavné oblasti zaměřeny více meditativně a bohoslužebně a méně aktivně než na Západě. Oproti západnímu křesťanství převládají v pravoslavných monastýrech laici nad kněžími. Kromě ikon a mnišství je dalším inspirativním prvkem pravoslavné osobní zbožnosti též *hesychasmus*, metoda kontemplativní modlitby, která zdůrazňuje vnitřní usebrání a zklidnění.

Smysl pro shodu

Pravoslavní křesťané jsou součástí samostatných (autokefálních) církví, které samy rozhodují o svých záležitostech a o své nejvyšší „hlavě“ (řecky *kefalé*), anebo součástí církví autonomních, které tyto pravomoci ještě nemají, protože ještě nejsou chápány jako dostatečně připravené. Se samostatností totiž musí souhlasit církev, pod jejíž správou vznikající samostatně společenství dosud bylo, a jeho nové postavení musí být potvrzeno ostatními autokefálními církvemi.

Nad těmito samostatnými církvemi nestojí žádná autorita. Ani ve věcech víry nerozhoduje žádný učitelský úřad a žádná usnesení (dokonce ani ta, na nichž se shodli biskupové na synodech) se nepovažují za platná, dokud se časem neosvědčí tím, že je přijme celé pravoslaví. Tento způsob samozřejmě komplikuje např. různé dohody pravoslavných církví s jinými subjekty, na druhou stranu ale prokazuje smysl pravoslavných křesťanů pro jednotu, chápanou spíše mysticky pomocí biblické metafory církve jako těla, jehož hlavou je Ježíš Kristus. Touto důvěrou v to, co bychom snad mohli nazvat „moudrostí božského lidu“, se pravoslavní křesťané výrazně odlišují jak od římských katolíků, pro něž jsou autoritou církevní instituce, tak od protestantů, kteří se pokoušejí nacházet normy křesťanského života v samotné Bibli.

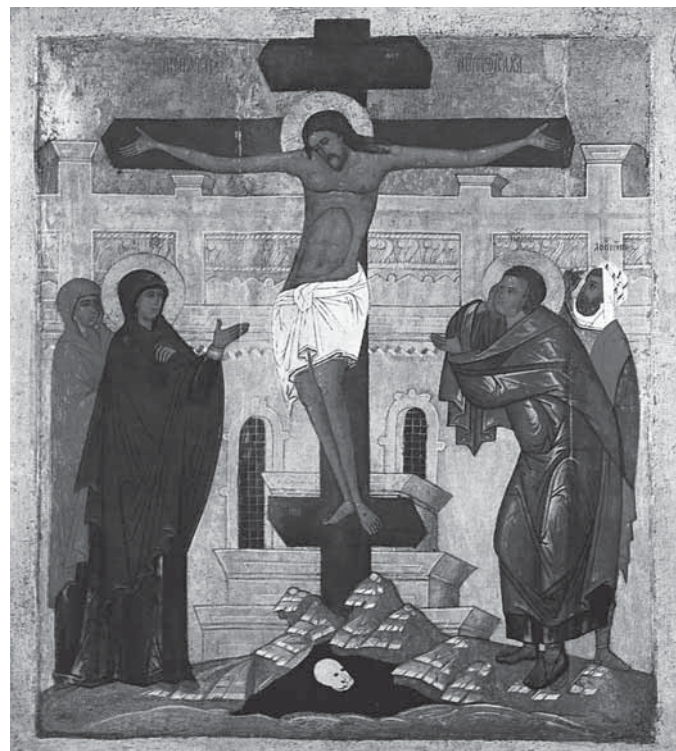
Soulad hledají pravoslavní křesťané i ve vztahu ke státní moci. Ideálem tohoto vztahu je „symfonie“, tedy shoda mezi panovníkem a patriarchou ve společném úsilí o blaho národa, o nějž pečují. Je samozřejmé, že kvůli tomuto postoji se společenství pravoslavných křesťanů mnohokrát v historii ocitlo uprostřed mocenských zápasů a vystavilo se nebezpečí zneužití např. ve prospěch nacionálních idejí. Tento ideál je také patrně hlavní příčinou nerovnoprávného a v některých případech značně problematického jednání vlád zemí, v nichž tvoří pravoslavní křesťané většinu, s náboženskými menšinami, především s těmi nově vznikajícími.

Na cestě k míru

Nejstarší z autokefálních církví jsou pokračovatelkami starých patriarchátů v Alexandrii, Cařihradu, Antiochii a Jeruzalémě. Roku 1589 byl ustaven samostatný patriarchát moskevský, v 19. století přibýly patriarcháty srbský, řecký, rumunský či bulharský, v následujícím století pak vznikly autokefální církve v několika dalších zemích včetně Československa. Cílem je autokefálních církví 15. Jsou rozděleny na eparchie pod správou biskupů.

Pokusy o překonání rozkolu východního a západního křesťanstva z roku 1054 se

Dominantním prvkem pravoslavných církví je bohatě zdobený ikonostas

Ikona ukřižování Ježíše Krista z ruského Novgorodu

dály již ve středověku, ale skončily jen s nepatrnými výsledky. Výzvy ke sjednocení s římskokatolickou církví přijaly vždy jen menší části některých pravoslavných církví. U nás jsou tyto východní křesťané v unii s Římem (tzv. uniáté) soustředěni v řeckokatolické církvi. Ke zlepšení vztahů pravoslavných a římských katolíků v poslední době přispělo zrušení vzájemných klateb, k němuž došlo roku 1965. Stalo se to jistě též pod vlivem vstřícného dekretu o ekumenismu, který přijal II. vatikánský koncil. Do ekumenických rozhovorů vstoupily některé pravoslavné církve již ve 20. letech 20. století, ale řada z nich má ke směřování ekumenického dialogu výhrady.

I v oblasti ekumenismu se tedy ukazuje, že změny a přizpůsobování se momentálním potřebám nejsou pravoslavným křesťanům příliš vlastní. Vzrůstající zájem o pravoslaví jako duchovní „kotvu“ v rychle se měnícím a nepřehledném světě prokazuje, že tento přístup má zajisté něco do sebe. ■

VÍTE ŽE?

Více informací o českých pravoslavných křesťanech se lze dozvědět na internetových adresách: www.pravoslavnicirkev.cz, www.pravoslavi.cz, www.orthodoxia.cz Velmi pečlivě zpracovaný úvod do pravoslaví poskytuje kniha Pavla Filipiho *Křesťanstvo* (CDK, první vydání 1996).

Seriál: Sekty a náboženství

Svět

Tento článek je patnáctým ze série textů o náboženstvích, světových hnutích, sektách a jejich duchovních vůdcích.

- Svět 2/10 – Johannes Kepler
- Svět 9/07 – Hnutí Grálu: synové Člověka
- Svět 10/07 – Svědkové Jehovovi: Čekání na Armagedon
- Svět 11/07 – Tajemné zednářské lóže
- Svět 12/07 – Sebevražedná brána do nebe
- Svět 4/08 – Kult osobnosti Sri Chinmoye
- Svět 6/08 – Scientologie: náboženství úspěchu
- Svět 7–8/08 – Fa-lun-kung: růst v utrpení
- Svět 11/08 – Svatyně lidu: tragédie pozemského ráje
- Svět 3/09 – Osho: enfant terrible duchovního života
- Svět 9/09 – Parsifal Imanuel: podivný Mesiáš
- Svět 10/09 – Islám: když Strana brojí proti Tradici
- Svět 1/10 – Mimosmrtaně hovoří k lidem
- Svět 2/10 – Návrat k pohanským kořenům
- Svět 4/10 – Nebesa dovolují zabíjet

Svět 6/10 – Pravoslaví: Cesta ke zbožštění